

ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΝΕΡΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Κωστής Χατζημιχάλης*

Δανείζομαι τον τίτλο του σχολίου από το αντίστοιχο εύστοχο άρθρο της Μαρούλας Πλήκα στην *Αυγή* (30/8/2001), το οποίο αναφερόταν στα προβλήματα λειψυδρίας στην Κεντρική Μακεδονία και στην απουσία πολιτικής για το νερό. Στο άρθρο εκείνο αναφερόταν από τον συνάδελφο Γιάννη Μουτσόπουλο (ΑΠΘ) ότι «...το έλλειμμα του νερού συσχετίζεται άμεσα με το έλλειμμα της πολιτικής για το νερό, και το ζητούμενο είναι ακριβώς ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας υδατικής πολιτικής, με κεντρικό στόχο τη διευθέτηση των ισοζυγίων προσφοράς και ζήτησης του νερού στις υδρολογικές λεκάνες και τα υδατικά διαμερίσματα της χώρας».

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η πολιτική για το νερό στην Ελλάδα ήταν αποσπασματική, κατακερματισμένη σε γεωγραφικές περιοχές / υδρολογικές λεκάνες, και απαντούσε σε δύο μόνο ερωτήματα: ύδρευση αστικών κέντρων και άρδευση αγροτικών εκτάσεων. Για τα αστικά κέντρα υπεύθυνοι ήταν οι δήμοι και για τις αγροτικές αρδεύσεις το Υπουργείο Γεωργίας με τις ειδικές υπηρεσίες του σε κάθε νομαρχία. Η συνεννόηση μεταξύ δήμων και Υπ. Γεωργίας ήταν σπάνια, ενώ και στους δύο φορείς η τρέχουσα πολιτική για το νερό εκτιμούσε (στην καλύτερη περίπτωση) τη ζήτηση με ορίζοντα δεκαετίας και έδινε την έμφαση κυρίως σε τεχνικά έργα. Ήταν δηλαδή μια αδιέξοδη, τεχνοκρατική πολιτική διαχείρισης της φυσικής προσφοράς του νερού, η οποία όφειλε να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις μιας σπάταλης οικονομικής ανάπτυξης χωρίς όρια. Πρώτα η εντατική και εκτατική ανάπτυξη των αστικών κέντρων και αργότερα οι εντατικές, επιδοτούμενες υδροβόρες καλλιέργειες με την παράλληλη ανάπτυξη του τουρισμού στις παραλίες και ορισμένες βιομηχανίες, οδήγησαν αυτή την προσέγγιση σε αδιέξοδο στη δεκαετία του 1980. Στο αδιέξοδο συνέβαλε και η αλλαγή του κλίματος, με τα πρόσφατα «ακραία φαινόμενα» που σηματοδοτούν κλιματικές μεταβολές ευρείας κλίμακας. Το 1987 είχαμε καύσωνα, το 1988 ψύχος, το 1989-1992 τη μεγάλη περίοδο λειψυδρίας, το 1994 πλημμύρες, το 1999-2000 ξανά λειψυδρία κ.ο.κ. Οι ειδικοί επιστήμονες προειδοποιούν και συνηγορούν για αλλαγές στη πολιτική.

Τέθηκαν λοιπόν τα ευρύτερα ερωτήματα της συνολικής διαχείρισης των υδάτινων πόρων και αναδείχθηκαν οι συγκρούσεις συμφερόντων για την κατανομή του νερού. Αν ο «πόλεμος για το νερό» μεταξύ των νομών και μεταξύ βαμβακοπαργωγών και κατοίκων αστικών κέντρων στη Θεσσαλία έχει δει το φως της δημοσιότητας, εκατοντάδες άλλες μικρότερες αλλά εξίσου σοβαρές συγκρούσεις υποβόσκουν σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Παρά τις προσπάθειες μετά το 1987 για την εφαρμογή μιας νέας πολιτικής για το νερό –με την ουσιαστική έννοια της πολιτικής και όχι της απλής διαχείρισης– η κυρίαρχη λογική «πληρώνω παραπάνω και ξοδεύω όσο θέλω» παραμένει και υπονομεύει την αναζήτηση ήπιων και οικολογικών προσεγγίσεων εξοικονόμησης νερού. Η νεοφιλελεύθερη αυτή λογική είναι αντίστοιχη με το «ρουπαίνω όσο μπορώ να πληρώνω γι' αυτό» και βασίζεται στη υπόθεση ότι η τοποθέτηση μιας τιμής σε ένα φυσικό πόρο μπορεί να περιορίσει και να βελτιστοποιήσει τη χρήση του. Στην πράξη όμως η αύξηση της τιμής του

* Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, e-mail: hadjimichalis@hua.gr.

νερού περιορίζει την κατανάλωση μόνο στα νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων και αφήνει ανεπηρέαστα εκείνα που καταναλώνουν περισσότερο με τους μεγάλους κήπους, τις πισίνες και τα τρία αυτοκίνητα που πλένονται κάθε μέρα. Στην ύπαιθρο οι αγρότες-επιχειρηματίες με τις επιδοτούμενες υδροβόρες καλλιέργειες έχουν περιθώρια να πληρώσουν παραπάνω το νερό προβαίνοντας σε δεκάδες παράνομες γεωτρήσεις, ενώ οι γεωργοί των μη επιδοτούμενων καλλιεργειών βλέπουν τους υδροφόρους ορίζοντες να πέφτουν χωρίς να μπορούν να αντιδράσουν.

Έτσι, η οικολογική και ήπια διαχείριση του νερού σκοντάφτει στη νεοελληνική απαίτηση ευημερίας η οποία αδιαφορεί για, αν δεν προϋποθέτει, τη σπατάλη νερού. Η καμπάνια της ΕΥΔΑΠ το 1991, γνωστή ως «Προσέχουμε για να έχουμε», περιόρισε για δύο χρόνια την αστική ημερήσια κατανάλωση κατά μέσο όρο σε 200-230 λίτρα ανά άτομο, η οποία όμως είναι ήδη 50-70 λίτρα περισσότερη από όσο χρειαζόμαστε για τις καθημερινές ανάγκες. Σε αυτό πρέπει να προστεθούν οι απώλειες των παλαιών δικτύων ύδρευσης, που στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη υπολογίζονται σε 20-25% του νερού το οποίο εισέρχεται στο δίκτυο για διανομή! Και ενώ στις ελληνικές πόλεις και στην ύπαιθρο η εξοικονόμηση νερού παραμένει στα αζήτητα, σε άλλες περιοχές του κόσμου, π.χ. στις Ινδίες, τα μικρά κορίτσια περπατούν καθημερινά 5-8 χμ. την ημέρα για να εξασφαλίσουν τα 150 λίτρα νερού που έχει ανάγκη για να επιβιώσει μια οικογένεια τεσσάρων ατόμων.

Όμως δεν χρειάζεται να πάμε τόσο μακριά όσο στις Ινδίες για να εντοπίσουμε τις κοινωνικές αντιθέσεις γύρω από το νερό. Στη νησιωτική Ελλάδα το νερό ήταν και παραμένει λιγοστό και πολύτιμο, και κάθε νοικοκυριό προσπαθούσε να διατηρήσει την αυτονομία του με τις κλειστές στέγες στα σπίτια και τις ανοικτές στα χωράφια. Η επιβίωση με λιγοστό νερό είχε δημιουργήσει και μια ήπια *τοπική κουλτούρα νερού*, την οποία η σημερινή επιθετική τουριστική ανάπτυξη αγνοεί και καταστρέφει. Δυστυχώς καμία νέα κατοικία ή ξενοδοχείο στα νησιά δεν κατασκευάζει πλέον στέγες για το βρόχινο νερό. Οι πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης δεν περιλαμβάνουν ουσιαστικούς ελέγχους για την ήπια χρήση υδατικών πόρων, και το ίδιο ισχύει για τις επιδοτήσεις των τεχνολογικά προηγμένων αλλά υδροβόρων θερμοκηπίων. Όλοι απαιτούν τις αυξημένες ανάγκες σε νερό να τις καλύψουν τα δημοτικά δίκτυα με τις περιορισμένες δυνατότητες, οι αφαιρώσεις, οι πανάκριβες λιμνοδεξαμενές ή οι παράνομες γεωτρήσεις στις οποίες καταφεύγουν οι περισσότεροι. Ανοίγεται έτσι ένας φαύλος κύκλος όπου τουριστική κατοικία, ξενοδοχεία, θερμοκήπια και άλλες εντατικές καλλιέργειες δημιουργούν μεγάλη ζήτηση για νερό, η οποία για να καλυφθεί απαιτεί νέα τεχνικά έργα και πιο βαθιές γεωτρήσεις που γρήγορα εξαντλούνται ή υφαλμυρώνονται, για να ακολουθήσει νέος γύρος έργων και γεωτρήσεων κ.ο.κ. Οι παράνομες γεωτρήσεις έχουν φτάσει στη Νάξο τα 500 και στη Σύρο τα 600 μέτρα: αντλούν δηλαδή νερό από υδάτινους ορίζοντες της αρχαϊκής περιόδου για τους οποίους η ανανέωση είναι σχεδόν αδύνατη.

Δυστυχώς δεν βρήκε μμητές το παράδειγμα της Απειράνθου στη Νάξο, με πρωτοβουλίες του Μανόλη Γλέζου, όπου με την ήπια χρήση μικρών φραγμάτων-αναβαθμών στις πλαγιές των βουνών επιτεύχθηκε η αναζωογόνηση των υδροφόρων οριζόντων, με αποτέλεσμα να ξαναφέρουν νερό οι περισσότερες πηγές της περιοχής. Η «κουλτούρα του νερού» έχει χαθεί από τους Νεοέλληνες και τη θέση της έχει πάρει η εύκολη μετακύλιση του προβλήματος στον γείτονα και στο δήμο, ενώ η εξέλιξη «υδάτινων συγκρούσεων» για διαφορετικές χρήσεις και για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες είναι επί θύραις. Και χωρίς «κουλτούρα νερού» καμία πολιτική δεν θα μπορέσει να υποκαταστήσει τη συνολική προσέγγιση που απαιτεί το νερό και η καθημερινή ζωή που αρθρώνεται γύρω του.